

جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری

حسین محمدپور زرنندی

عضو هیأت علمی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و فرهنگ و رئیس
انجمن علمی اقتصاد شهری ایران

دریافت: ۹۳/۱۱/۰۸ پذیرش: ۹۴/۰۲/۲۱

چکیده: پایداری، الگویی برای تفکر در مورد آینده است که در آن، ملاحظات زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی، به منظور ارتقای کیفیت محیط زندگی، در وضعیتی متعادل با یکدیگر به سر می‌برند. شهر پایدار، شهری است که به دلیل استفاده اقتصادی از منابع، اجتناب از تولید بیش از حد ضایعات و بازیافت آنها تا حد امکان و پذیرش سیاست‌های مفید، قادر به ادامه حیات خود باشد. از جمله عواملی که به تحقق پارادایم پایداری به خصوص در شهرها، کمک می‌کند و لازم است با فرضیات بنیادی توسعه پایدار، منطبق باشد، آموزش است که هم به لحاظ ساختاری و هم از نظر محتوایی باید تغییراتی را پذیرا شود. در این مقاله با هدف شناخت و فهم جایگاه آموزش در توسعه پایدار، به خصوص توسعه پایدار شهری، با روش توصیفی-تحلیلی و اتکا به مطالعات اسنادی، از جمله بیانیه‌های بین‌المللی، به بررسی جایگاه آموزش در توسعه پایدار، در چارچوب معاهدات و قراردادهای بین‌المللی، از بعد مفهومی و معرفت‌شناسی آن، پرداخته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که صورت‌بندی مفهوم آموزش برای توسعه پایدار، توسط سازمان‌هایی مانند یونسکو، به نحو مطلوب انجام شده است اما در پایان دهه آموزش برای توسعه پایدار، کماکان معضلاتی به خصوص در کشورهای در حال توسعه، در این رابطه وجود دارد؛ بنابراین تلاش‌های آتی بین‌المللی در این زمینه باید به سمت و سوی کشورها و شهرهای رو به توسعه، جهت دهد.

واژگان کلیدی: آموزش، توسعه پایدار شهری، شهر پایدار، منابع انسانی، توسعه اقتصادی

طبقه‌بندی JEL: I25, Q01, O16, O15, R11

فصلنامه علمی- پژوهشی

اقتصاد و مدیریت شهری

شاپا: ۲۳۴۵-۲۸۷۰

نماینده در ISC, SID, Noormags,

RICeST, Ensani, Magiran

www.Iueam.ir

سال سوم، شماره دهم، صفحات ۱۲۵-۱۱۱

بهار ۱۳۹۴

۱- مقدمه

توسعه پایدار، اصطلاحی است که در دهه‌های آخر قرن بیستم رایج شد، اما برای فهم مفاهیم آن؛ یعنی توسعه و پایداری، باید به اوایل سده بیستم رجوع کرد. نخستین نظریه‌های توسعه، در فاصله دو جنگ جهانی، مطرح شدند، اما نظریه نوسازی برگرفته از دیدگاه وبر^۱ مبنی بر برتری تمدن غرب و نیز نظریه وابستگی الهام گرفته از تفکر مارکسیستی روشنفکران آمریکای لاتین، هیچ‌کدام قادر به حل مشکلات و معضلات توسعه نبودند. یکی از مسائلی که در چارچوب این نظریات، جایی نداشت، مسائل زیست‌محیطی بود. توسعه به عنوان باور بنیادین دنیای مدرن، هیچ محدودی برای خود، قائل نبود؛ اما در نیمه دوم قرن بیستم، مسائل زیست‌محیطی؛ از جمله تخریب جنگل‌ها و سواحل، فرسایش خاک، گرم‌تر شدن کره زمین، پدیدار شدن حفره‌هایی در لایه ازن، باران‌های اسیدی و انبوه زباله‌های اتمی، ناکارآمدی الگوهای توسعه را آشکار کرد و اندیشه توسعه پایدار در

چنین فضایی، آرام‌آرام، بسط یافت (لقایی و تیتکانلو، ۱۳۷۸). تعاریف بسیاری از توسعه پایدار، ارائه شده، اما شاید ساده‌ترین و جامع‌ترین تعریف، مربوط به کنفرانس برانت‌لند^۲ در سال ۱۹۷۸ باشد که آن را توسعه‌ای می‌داند که نیازهای کنونی را برآورده می‌کند، بدون آن‌که توانایی نسل‌های آینده در برطرف کردن نیازهایشان، به خطر بیفتد (ویلر و بیتلی^۳، ۱۳۸۴). توسعه پایدار، به بقای بشر و رفاه کامل و همه‌جانبه آن می‌نگرد و با تمام زنجیره‌ها، فرایندهای پویا، منابع انسانی، منابع طبیعی و نظام سخت‌افزاری جامعه، در تعامل است و درصدد ایجاد تعامل بین حال و آینده، انسان و طبیعت و عدالت و رفاه بین و درون نسل‌هاست (عیوضی، ۱۳۸۵). اهداف توسعه پایدار، براساس نگرش‌های نسبت به آن، در سه بخش، قرار می‌گیرند: ۱- اقتصادی با هدف پیشرفت و کارایی بیشتر ۲- اجتماعی با هدف برابری و کاهش فقر ۳- اکولوژیکی با هدف منابع طبیعی (شکل ۱).

شکل ۱- اهداف توسعه پایدار

منبع: (کوهن^۴، ۱۳۷۶)

است. با این فهم از مسئله، مقاله حاضر در پی پاسخگویی به سؤال‌های زیر خواهد بود:

- نقش و جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری چیست؟
- آیا تاکنون تحولی در زمینه آموزش توسعه پایدار در جهان، صورت گرفته است؟
- چشم‌انداز آینده آموزش برای توسعه پایدار چگونه است؟

۲- پیشینه تحقیق

الف) پژوهش‌های خارجی

نقش و جایگاه آموزش در توسعه پایدار توسط محققان خارجی و داخلی، از ابعاد و زوایای مختلف، مورد بحث قرار گرفته است. در این راستا، هوم و باری^۳ در مقاله خود با عنوان «آموزش زیست‌محیطی و آموزش برای توسعه پایدار» در سال ۲۰۱۵، به بررسی و شناسایی این دو مفهوم پرداختند و تاریخچه این بحث و رویکردهای اصلی، تفاوت‌ها و تشابهات این مفاهیم را تشریح کردند (Hume & Barry, 2015). هولم^۴ و همکارانش در مقاله‌ای با عنوان «چارچوبی فرایندی برای شناسایی جنبه‌های پایداری در برنامه درسی دانشگاه‌ها و یکپارچه‌سازی آموزش برای توسعه پایدار»، به بررسی این موضوع پرداخته‌اند که چگونه ادغام داوطلبانه برنامه‌های آموزش برای توسعه پایدار در سیستم‌های مدیریتی می‌تواند بر معضلات یکپارچه‌سازی آموزش برای توسعه پایدار فائق آید. محققان، این تحقیق را در ۱۱ کشور منطقه اسکاندیناوی، انجام دادند و چارچوب فرایندی آنان شامل: برنامه‌ریزی، ارزیابی، نظارت و اجرای برنامه آموزش برای توسعه پایدار بود (Holm et al., 2015).

مفهوم اصلی توسعه پایدار شهری، برای اولین بار توسط پیتروال^۱، مطرح شد. او این مفهوم را این‌گونه تعریف کرد: توسعه پایدار شهری، شکلی از توسعه امروزی است که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین می‌کند (Hall, 1993). شهر پایدار، شهری است که به دلیل استفاده اقتصادی از منابع، اجتناب از تولید بیش از حد ضایعات و بازیافت آنها، تا حد امکان و پذیرش سیاست‌های مفید، قادر به ادامه حیات خود باشد (ترنر^۲، ۱۳۷۶). در بررسی پایداری شهرها، شاخص‌هایی؛ مانند جمعیت، موقعیت اقتصادی، تغییر اقلیم، کیفیت هوا، کیفیت آب، جامعه باز، برنامه‌ریزی یکپارچه، توانایی و پتانسیل ابداع و نوآوری، سرمایه اجتماعی، آموزش و امنیت، مورد تحلیل و ارزیابی، قرار می‌گیرند (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵). مشارکت شهروندی نیز به عنوان یک فرایند، نقش بسیار مهمی در برنامه‌ریزی شهری و بهبود عملکرد مدیریت شهری، به منظور نیل به توسعه پایدار شهری دارد (محمدپور زرنندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۱). یکی از شاخص‌های توسعه پایدار، درونی کردن مفهوم توسعه درون و بین نسل‌های جامعه است؛ از این‌رو سرمایه‌گذاری در آموزش توسعه‌ای و تربیت انسان‌هایی با شاخصه‌های: علم‌گرا، مهارت‌گرا، تغییرپذیر، سیستمی‌نگر، پژوهشگر، خودنظارت و دارای انعطاف ذهنی و تحرک اندیشه، قادر خواهد بود توسعه را در تمامی ابعاد جامعه، گسترش دهد و افراد جامعه را به عنوان اصلی‌ترین عوامل توسعه، به بهترین شکل، آموزش داده و به ارتقای کمی و کیفی جامعه، کمک کند (موسایی و احمدزاده، ۱۳۸۸). آموزش توسعه پایدار، با وجود چنین اهمیتی و با وجود تأکید سازمان‌های بین‌المللی بر آن، همچنان در بسیاری از کشورها، مغفول مانده و نیازمند توجه بیشتر

3- Hume and Barry

4- Holm

1- Peter Hall

2- Turner

کمبود ارگان‌های حمایتی، باعث انسداد و محدود شدن علاقه و انگیزه آنها برای شرکت در این برنامه‌ها می‌شود (Cebrián et al., 2014).

ب) پژوهش‌های داخلی

از جمله مطالعاتی که در داخل کشور راجع به این موضوع انجام شده است می‌توان به مقاله فراستخواه با عنوان «آموزش، پژوهش و توسعه سرمایه انسانی در توسعه پایدار» اشاره کرد که بر عواملی مانند خودگردانی، بازتولید تفکر، سؤال‌برانگیزی و نوآوری، فراشناخت و فرایندمحوری، حل مسأله و سیستم‌های آموزشی مسأله‌گرا و آموزش مبتنی بر پژوهش، تأکید می‌کند (فراستخواه، ۱۳۷۸).

صادقی و همکارانش در مطالعه‌ای با عنوان «خلاقیت در آموزش عالی؛ گامی اساسی در جهت توسعه پایدار»، نتیجه گرفتند که با تغییرات فراگیر در نظام آموزش عالی و تربیت افراد خلاق و نوآور می‌توان گامی در جهت تحقق توسعه پایدار برداشت و تعلیم‌دهندگان به عنوان رکن اساسی نظام آموزشی، نقش مهمی در پرورش خلاقیت دارند (صادقی و همکاران، ۱۳۸۹).

موسایی و احمدزاده در پژوهش خود نتیجه می‌گیرند که هر نظام آموزشی که مهارت‌های شغلی و زندگی را آموزش دهد، خلاقیت و نوآوری را پرورش دهد، مهارت‌های ادراکی را تقویت کند، توانایی مهارت‌های تصمیم‌گیری را افزایش دهد، به تقویت روحیه پژوهشی منجر شود و توانایی ارزیابی و نظارت بر خود را افزایش دهد، آموزش توسعه‌ای بوده و در جهت توسعه پایدار است (موسایی و احمدزاده، ۱۳۸۸).

۳- مبانی نظری

نگرانی و دل‌مشغولی راجع به آثار زیان‌بار توسعه به‌خصوص گسترش شهرها، سال‌ها قبل از برگزاری

مقاله آزیتریو^۱ و همکارانش با عنوان «آموزش برای توسعه پایدار از طریق آموزش الکترونیکی در تحصیلات عالی؛ نمونه موردی دانشگاه ابرتا^۲ پرتغال»، با هدف بررسی اثربخشی آموزش توسعه پایدار از طریق آموزش الکترونیکی، در آموزش عالی نوشته شد و تحلیل به روش مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته بر روی دانشجویان کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری که حداقل یک دوره در برنامه‌های زیست‌محیطی شرکت داشته‌اند، انجام شد. نتایج نشان دادند که دانشجویان مورد بررسی، احساس می‌کردند که در سطح بالایی از انگیزه و رضایت و یادگیری مؤثر راجع به توسعه پایدار، قرار دارند و مایلند بار دیگر به دانشگاه برگشته و آموزش‌های بیشتری در مورد پایداری ببینند. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که که روش آموزش الکترونیکی می‌تواند جانشین مؤثری برای آموزش چهره به چهره باشد؛ زیرا به دانشجویان اجازه می‌دهد مطالعاتشان را به صورت انعطاف‌پذیر، مشارکتی و تعاملی دنبال کنند (Azeiteiro et al., 2014).

پژوهش دیگری، توسط سبیربان^۳ و همکارانش (۲۰۱۴) با عنوان «تعامل اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها (دانشگاه ساوتهمپتون^۴ انگلستان) در آموزش برای توسعه پایدار»، با هدف فهم عوامل مؤثر بر تعامل و مشارکت اعضای هیأت علمی در برنامه‌های آموزش برای توسعه پایدار و دیدگاه‌های آنها در ارتباط با این موضوع، انجام شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهند که اگرچه ممکن است دانشگاهیان، شخصاً، انگیزه و علاقه کافی برای شرکت در برنامه‌های آموزش برای توسعه پایدار را داشته باشند، اما عواملی مانند: کمبود وقت و منابع مالی، کمبود فهم عمیق از پایداری، ساختار فعلی برنامه‌های درسی، فشارهای تحصیلی و دانشگاهی، عوامل خارجی و

1- Azeiteiro

2- Aberta

3- Cebrián

4- South Hampton

زیست‌محیطی در مباحث توسعه، از دهه ۱۹۶۰، به‌روشنی بیان گردید و کم‌کم از حالت نظری صرف، خارج‌شده و جنبه سازمانی و نهادی به خود گرفت. در این زمینه، کنفرانس ۱۹۶۸ یونسکو در پاریس تحت عنوان کنفرانس زیست‌کره و کنفرانس جنبه‌های اکولوژیکی توسعه بین‌المللی در واشنگتن در سال ۱۹۶۸، قابل ذکرند. در سال ۱۹۷۲، سازمان ملل، اولین کنفرانس بین‌المللی در خصوص محیط‌زیست انسانی را در استکهلم برگزار کرد که در نتیجه آن، کمیته بین‌المللی محیط‌زیست، تشکیل شد. این کمیته در سال ۱۹۸۷، گزارش «آینده مشترک ما»^{۱۱} را به سازمان ملل ارائه داد. در این کنفرانس، اختلاف‌هایی بین ملل توسعه‌یافته و در حال توسعه، بروز کرد. کشورهای توسعه‌یافته، خواستار بحث در مورد آلودگی بودند و کشورهای در حال توسعه، بحث در مورد ریشه‌کن کردن فقر را ترجیح می‌دادند. نگرانی‌های عمده در خصوص آلودگی در دهه هشتاد میلادی، در مورد تشعشعات بود که به علت مخالفت جهانی و ترس از انرژی هسته‌ای بعد از حادثه چرنوبیل^{۱۲}، موضوعی سیاسی محسوب می‌شد. این مسئله، همراه با افزایش آلودگی رودخانه‌ها، باران‌های اسیدی، از بین رفتن لایه ازن و گرم شدن جو زمین، همه سیاستمداران را مجاب کرد که در این خصوص، قوانینی را اعمال کنند (موسی کاظمی، ۱۳۷۸).

در وین، در سال ۱۹۸۵ و مونترال در سال ۱۹۸۷، چندین گردهمایی در خصوص موضوع مهم کاهش مواد از بین برنده لایه ازن، برگزار شد. در پاسخ به گزارش برانتلند، مجمع عمومی سازمان ملل در دسامبر ۱۹۸۹، برگزاری کنفرانس جهانی محیط‌زیست و توسعه در سال ۱۹۹۲ را تصویب کرد. در این کنفرانس که به اجلاس زمین مشهور است، رهبران جهان در ریودوژانیرو برزیل

کمیسیون برانتلند، شکل گرفت. اساس مفهوم تأثیر علم و تکنولوژی بر محیط‌زیست توسط راشل کارسون^۱، بنیان گذاشته شد (Curwel et al., 2006). وی در کتاب معروف بهار خاموش^۲ (۱۳۵۸)، از بهاری می‌گوید که در آن، هیچ پرندۀ ای نمی‌خواند و عوارض زیست‌محیطی ناشی از استفاده بیش‌ازحد از سموم و علف‌کش‌ها را یادآور می‌شود. یک سال بعد، شوماخر^۳ در کتاب «کوچک، زیباست»^۴، از ابعاد انسانی اقتصاد، بحث می‌کند و بر این باور است که خردمندی ایجاد می‌کند که علم و تکنولوژی، در برابر عناصر زنده، آرام، صلح‌جو، باوقار و زیبای طبیعت، فلسفه جدیدی را اتخاذ کند. وی اقتصادهای غول‌پیکر را میراث تفکر قرن نوزدهم می‌داند و ضمن نگرانی بابت استفاده لجام‌گسیخته از منابع تجدیدناپذیر، بیان می‌کند که ما باید در پی یک انقلاب در تکنولوژی باشیم تا اختراعات و ماشین‌هایی را به ما ارزانی دارد که جهت روندهای مخربی که هم‌اکنون حیات همگان را تهدید می‌کند را معکوس سازد (شوماخر، ۱۳۹۲). مک‌هارگ^۵ در کتاب طراحی با طبیعت^۶ سعی کرده است که نشان دهد انسان، به‌جای مقابله با طبیعت و فتح آن، باید طبیعت را به‌عنوان یک دوست و متحد در نظر بگیرد (مک‌هارگ، ۱۳۸۹). کتاب محدودیت‌های رشد^۷ اچ‌ال میدوز^۸ نیز در سال ۱۹۷۲ در همین راستاست. در زمینه شهری نیز کتاب جین جاکوبز^۹ در سال ۱۹۶۱ با عنوان «زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا»^{۱۰} یک نقطه عطف به‌شمار می‌رود. بدین‌صورت نیاز به دخالت دادن ملاحظات

1-Rachel Carson

2- Silent Spring

3- Schumacher

4- Small is Beautiful

5- Mcharg

6- Design with Nature

7- The Limits to Growth

8- H.L Midoze

9- Jane Jacobs

10- The Death and Life of Great American Cities

11- Our Common Future

12- Chernobyl

از سال ۲۰۰۰ به بعد نیز چندین کنفرانس و نشست در رابطه با توسعه پایدار، برگزار گردید که از مهم‌ترین آنها می‌توان به موارد زیر، اشاره کرد:

۱- اجلاس سران توسعه پایدار در آفریقای جنوبی در سال ۲۰۰۲ که به اعلامیه سیاسی و برنامه اجرایی ژوهانسبورگ انجامید.

۲- کنفرانس بین‌المللی کشورهای در حال توسعه محصور در خشکی و ترانزیت در قزاقستان در سال ۲۰۰۳ که نتیجه آن، اعلامیه و برنامه عمل‌آلماتی بود.

۳- چهارمین کنفرانس ملل متحد در خصوص کشورهای کمتر توسعه‌یافته، در ترکیه در سال ۲۰۱۱ بود که اعلامیه سیاسی و برنامه اجرایی استانبول را به دنبال داشت.

۴- کنفرانس سازمان ملل متحد در مورد توسعه پایدار (UNCSD)^۱ در ریودوژانیروی برزیل در سال ۲۰۱۲، نقطه اوج توجه جهانی، به مسئله توسعه پایدار بود. در واقع چهل سال بعد از کنفرانس استکهلم و بیست سال پس از کنفرانس ریو، جامعه جهانی برای بررسی وضعیت فعلی، پیشرفت‌های صورت گرفته در مسیر توسعه پایدار، از سال ۱۹۹۲ و پیشنهاد طرح‌هایی برای حرکت در جهت یک جهان پایدارتر، گرد هم آمدند. بنابراین عنوان Rio+20 برای این کنفرانس، نشانگر یک رویداد تاریخی است و منعکس‌کننده بیست سال تلاش و پیشرفت در جهت توسعه پایدارتر جهان بعد از کنفرانس ریو در سال ۱۹۹۲ است (مکتون و بینقی، ۱۳۹۲).

۴- روش تحقیق

این مقاله به لحاظ هدف، جزء تحقیقات بنیادی است که با هدف افزایش دانش موجود در مورد آموزش و توسعه پایدار انجام گرفته است. از نظر ماهیت، داده‌ها،

ضمن ارزیابی فعالیت‌های بیست‌ساله بین‌المللی در زمینه‌های زیست‌محیطی، دستور کار ۲۱ را به تصویب رساندند که یک برنامه گسترده به منظور همکاری‌های بین‌المللی، در سطوح ملی و محلی می‌باشد. بعد از ریو، گردهمایی‌های منچستر ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴، موضوع شهرهای پایدار را مطرح و راه‌حلی را ارائه کردند. از آن پس، گردهمایی سال ۱۹۹۷ توکیو با بحث سهم کشورها در آلودگی، مطرح شد (Frazier, 1997). در سپتامبر ۲۰۰۰، رهبران جهان در اجلاس هزاره در نیویورک، یکدیگر را ملاقات کردند تا درباره نقش سازمان ملل در قرن بیست و یکم، بحث و تبادل نظر کنند. آنها چشم‌اندازی را برای هزاره سوم، تبیین کردند که مطابق آن باید فقر، ریشه‌کن شود و رفاه فقیرترین افراد جهان تا سال ۲۰۱۵، افزایش یابد. آنها در این اجلاس، هشت هدف کلی، هیجده هدف جزئی و چهل و هشت شاخص را به عنوان چارچوب کلی، مشخص کردند (محمدپورزندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۱). شرکت‌کنندگان در این اجلاس، بر تعهد خود برای مشارکت جهانی جدید برای تلاش و مبارزه با فقر و شرایط غیرانسانی در سراسر دنیا، تأکید کردند. بیانیه هزاره با تأیید تمامی ۱۹۲ عضو سازمان ملل تصویب شد، از طریق هشت هدف زیر، توسعه هزاره، عملیاتی می‌شود:

۱- ریشه‌کن کردن فقر شدید و گرسنگی

۲- دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی

۳- ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان

۴- کاهش مرگ‌ومیر کودکان

۵- بهبود سلامت مادران

۶- مبارزه با ایدز، مالاریا و سایر بیماری‌ها

۷- تضمین پایداری محیط‌زیست

۸- توسعه مشارکت جهانی برای توسعه

(United Nations, 2014).

شهرها، عامل ۷۵ درصد مصرف انرژی جهانی و ۸۰ درصد انتشار گازهای گلخانه‌ای هستند، این تنها بخشی از اصطلاحی است که آنتروپوسن^۱ نامیده شده است که به معنای دوران تأثیر انسان بر روی اکوسیستم کره زمین و اقلیم است. دورانی که به نظر هادسون و ماروین^۲ با انقلاب صنعتی شروع شده است (Dixon, 2011).

بشر نمی‌تواند برای مدتی طولانی، چشم‌های خود را بر روی معضلاتی؛ مانند بحران غذایی، کاهش منابع و ذخایر و از بین رفتن تنوع بیولوژیکی ببندد. یکی از راه‌های روبه‌رو شدن با این معضلات، آموزش همگانی برای توسعه پایدار (ESD)^۳ است. ESD، مفهومی پویا، با هدف توانمند ساختن افراد در هر سن و مقطعی از زندگی است، تا اقداماتشان را در راستای توسعه پایدار انجام دهند. آموزش، کلیدی است برای شکل دادن به ارزش‌ها، رفتارها و نگرش‌ها، از طریق کسب دانش و مهارت که به تحقق توسعه پایدار، کمک می‌کند (United Nations, 2014). آموزش، اثربخش‌ترین سازوکار جامعه برای مقابله با بزرگ‌ترین مسئله قرن؛ یعنی توسعه پایدار است. توسعه پایدار به انسان‌های کل‌نگر، دارای تفکر سیستمی، بینش میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای، آگاه، خلاق و مشارکت‌جو، نیاز دارد. تولید منابع انسانی واجد شرایط فوق، نیازمند گسترش آموزش توسعه‌ای در راستای توسعه پایدار است که این امر خود از بزرگ‌ترین مسائل توسعه پایدار می‌باشد که برای تداوم حیات خود، نیازمند آن است (موسایی و احمدزاده، ۱۳۸۸). این امر ابتدا نیازمند تغییر در ذهنیت مردم است؛ به گونه‌ای که واقف باشند که می‌توانند زندگی در جهانی امن‌تر، سالم‌تر، مرفه‌تر و باکیفیت بالاتر را تجربه کنند.

نقش آموزش در توسعه پایدار در متون اصلی توسعه پایدار، مورد تأکید قرار گرفته است. دستور کار

جزء تحقیقات کیفی بوده و روش آن، توصیفی-تحلیلی می‌باشد که با تکیه بر مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و نتایج گزارش‌ها، کنفرانس‌ها و اجلاس‌های برگزار شده در زمینه آموزش و توسعه پایدار، صورت گرفته است. برای این کار، ابتدا به تشریح مفهوم توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری پرداختیم، سپس با جستجو در پایگاه‌های مراکز بین‌المللی؛ از جمله مجمع عمومی سازمان ملل، یونسکو، مرکز اسکان سازمان ملل و دیگر مراکز ذی‌ربط و بررسی کم و کیف کنفرانس‌ها و نشست‌هایی که در ارتباط با آموزش و توسعه پایدار برگزار شده، نتایج و چشم‌انداز آتی این نشست‌ها را تحلیل و بررسی کردیم.

۵- یافته‌های تحقیق

آموزش و توسعه پایدار شهری

امروزه حدود ۳/۵ میلیارد نفر؛ یعنی بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و تا سال ۲۰۵۰ پیش‌بینی می‌شود جمعیت شهری جهان به ۸۴ درصد و ۶/۳ میلیارد نفر برسد. این بدین معنی است که جمعیت شهری در اواسط این قرن، به اندازه کل جمعیت جهان در سال ۲۰۰۴ خواهد بود. تقریباً تمامی رشد جمعیت شهری در این دوره، در مناطق شهری کشورهای در حال توسعه، اتفاق خواهد افتاد که پیش‌بینی می‌شود از ۲/۵ میلیارد نفر به ۵/۲ میلیارد نفر در سال ۲۰۵۰ افزایش یابد. رشد شتابان شهرنشینی، هزینه‌ها و فوایدی دارد. تجمع این جمعیت عظیم در شهرها در درجه اول، با کاهش جمعیت روستایی و با پیامدهایی برای رشد و توسعه اقتصادی همراه است. این امر همچنین تأثیرات قابل توجهی به لحاظ زیست‌محیطی؛ از قبیل کاهش منابع طبیعی، وضع رو به وخامت اکوسیستم‌ها و تغییرات اقلیمی را به‌عنوان معضلات جدی، پیش روی توسعه پایدار می‌گذارد. برای مثال،

1- Anthropocene

2- Hodson and Marvin

3- Education for Sustainable Development

و آینده و تصمیم‌گیری‌های توأم با مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در جهت ساخت یک جهان پویا و زنده، مورد توجه قرار می‌گیرد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹).

یکی از معضلات اساسی توسعه پایدار شهری در قرن جدید، فقر شهری است که تجلی آن در گسترش جمعیت زاغه‌ها و حلبی‌آبادها و در نتیجه، افزایش ردپای اکولوژیکی^۲ مشاهده می‌شود. در پاسخ به این وضعیت اضطراری، هیئات^۳ و دپارتمان جهانی آموزش (DESA)^۴، سمپوزیومی در رابطه با آموزش تغییرات اقلیمی و شهرهای پایدار در اوت ۲۰۰۹ در نایروبی کنیا، برگزار کردند. این نشست با حضور ۸۰ نفر از متخصصان با زمینه‌های تخصصی و حرفه‌ای گوناگون، دست‌اندرکاران و مسئولان حکومت‌های ملی و محلی، دانشگاه‌ها، آژانس‌های سازمان ملل و سازمان‌های اجتماعی و مدنی، تشکیل شد. سخنران اصلی، وانگاری ماتای^۵؛ برنده جایزه نوبل، بر نقش اساسی آموزش و تأثیر آن بر حل معضلات پیش‌روی توسعه پایدار شهری، تأکید کرد.

همان‌طور که گفته شد برای ادغام مبانی، اصول و شیوه‌های توسعه پایدار در تمامی جنبه‌های آموزش و یادگیری و ارتقای آموزش در توسعه پایدار، سازمان ملل در دسامبر ۲۰۰۲ در قالب قطعنامه ۵۷/۲۴۵، دهه ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ را دهه آموزش برای توسعه پایدار، نام‌گذاری کرد و به دلیل اهمیت آن، مسئولیت و رهبری این امر را به یونسکو سپرد. در اواسط سال ۲۰۰۹، ۹۰۰ شرکت‌کننده از ۱۴۷ کشور با دعوت یونسکو برای شرکت در کنفرانس جهانی در بن آلمان، گرد هم آمدند. این

۲۱ که توسط سران ۱۷۸ کشور در سازمان ملل به تصویب رسید و کنفرانس محیط‌زیست و توسعه با عنوان اجلاس سران زمین، اولویت ویژه‌ای به مبحث آموزش می‌دهند. فصل ۳۶، یکی از مهم‌ترین فصول دستور کار ۲۱ است و اعلام می‌کند: آموزش برای دستیابی به توسعه پایدار، حیاتی است (United Nations, 2014). در مقیاس منطقه‌ای نیز اجلاس‌های متعددی در این راستا برگزار شده است؛ برای مثال در ماه مارس سال ۲۰۰۰، وزرای آموزش و پرورش کشورهای حاشیه دریای بالتیک، در کنفرانس بالتیک ۲۱ در استکهلم سوئد، با هدف ایجاد و تصویب دستور کار ۲۱ برای منطقه بالتیک، گرد هم آمدند. بالتیک به‌عنوان یک دریای داخلی و محصور، به‌شدت، آلوده شده بود و نیازمند اقدامات مؤثر و درازمدت بود تا آن را به وضع مطلوب اولیه برگرداند. برای دستیابی به این هدف، شرکت‌کنندگان نتیجه گرفتند که باید سیستم آموزشی، ابعاد مشکل را شناسایی کرده و به حل آن، کمک کند. آنها بر این باور بودند که توسعه پایدار باید به اصل هدایتگر، هم در نهادهای آموزشی و پرورشی روزمره و هم در برنامه‌ریزی بلندمدت، تبدیل شود (Baltic Sea Region, 2011).

یونسکو از طریق برگزاری کنفرانس‌های جهانی متعدد در رابطه با محیط‌زیست، تلاش‌های ارزشمندی را برای تشویق مردم به انجام کارهایی که به بهبود شرایط زندگی نوع بشر منجر می‌شود، به عمل آورده است (Montaya, 2012). از جمله این تلاش‌ها، اعلام دهه ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ به‌عنوان دهه ملل متحد برای خدمت در آموزش توسعه پایدار (DESD)^۱ بود که هدف اصلی آن، یکپارچه کردن ارزش‌های ماندگار توسعه پایدار در تمام ابعاد یادگیری، به‌منظور تشویق تغییر رفتارها است. در طول این دهه، آموزش توسعه پایدار، به‌منظور آماده کردن شهروندان برای رویارویی مستقیم با مشکلات حال

2- Ecological Footprint

3- Habitat

4- Department of Economic and Social Affairs

5- Wangari Maathai

1- Decade of Education for Sustainable Development

بارز سیستم آموزش رسمی است؛ اما تحولات سریع و مداوم تکنولوژی و توسعه علوم، باعث تحلیل رفتن تدریجی قدرت انحصاری منابع سنتی دانش؛ مانند معلم، استاد، متخصص و ظهور اشکال جدید آموزش شده است.

۴- یادگیری برای فردا، محور کردن مرزهای دانش، کار و زندگی: یادگیری مبتنی بر کار حرفه‌ای، در برخی از کشورها رواج دارد. این شیوه یادگیری باید در سیاست‌ها و استراتژی‌های آموزشی و مهارتی سایر کشورها، انعکاس یافته و به رسمیت شناخته شود.

۵- افزایش و رشد آموزش‌های اولیه و بنیادی: در حالی که پیشرفت‌های حاصل شده اخیر، سطح بی‌سوادی را در دنیا کاهش داده، اما در دنیا هنوز حدود ۸۰۰ میلیون جوان و بزرگسال بی‌سوادی وجود دارد که این مسئله، معضل بزرگی است و باید به آن پرداخته شود.

۶- موانع استخدام، تسهیل فرایند انتقال از مدرسه به بازار کار: بیکاری فزاینده جوانان، معضلی ساختاری، در بسیاری از کشورهاست. این وضعیت، فرصت‌ها را برای بسیاری از جوانان، محدود می‌کند تا آنها نتوانند خلاقیت خود را در اختیار جامعه قرار دهند. ضعف بازار کار برای جوانان، به معنای از دست دادن یکی از فاکتورهای مهم توسعه است (UNESCO, 2012).

مسیرهای آموزش برای توسعه پایدار

مسیرهای آموزش برای توسعه پایدار عبارتند از:

- کسب مهارت‌های گوناگون در زمینه‌های تفکر انتقادی و خلاق، ارتباطات، مدیریت متعارض و استراتژی‌های حل مسئله و ارزیابی پروژه
- احترام به زمین و محیط‌زیست در تمامی انواع و اشکال آن

کنفرانس، فرصت مناسبی بود تا کشورها، ابتکارات و تجربیات خود را در مورد آموزش برای توسعه پایدار به اشتراک بگذارند. در پایان کنفرانس، بیانیه بن صادر شد که به کشورها گوشزد کند تا درس‌ها و تجربیاتی را که در پنج‌ساله اول دهه آموزش برای توسعه پایدار کسب کرده‌اند، در معرض دسترسی و استفاده همگان قرار دهند (United Nations, 2014).

ابعاد تحولات آموزش در راستای توسعه پایدار

ابعاد تحولات آموزش در راستای توسعه پایدار عبارتند از:

۱- رشد اطلاعات و تغییر ماهیت آن: در فرایند توسعه دانش جوامع، تأثیر تکنولوژی‌های جدید، در حال افزایش است. به عبارتی، نه تنها مقدار و کمیت اطلاعات، افزایش می‌یابد بلکه شیوه انتقال اطلاعات نیز تغییر یافته و از انتقال متنی به روش‌های شنیداری، گرافیکی و سایر خدمات رسانه‌ای، تغییر ماهیت داده است.

۲- تغییر روش از تدریس به یادگیری: آموزش سنتی بر تدریس، تأکید و تمرکز بیشتری داشت و معلم، در مرکز این سیستم آموزشی قرار دارد. آموزش معلم‌محور، وابسته به زمان، مکان و موقعیت بود اما با ظهور تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید و رسانه‌های دیجیتال، منابع اطلاعات و دانش، متنوع‌تر شد و فراتر از مرزهای سیستم آموزشی رسمی، گسترش پیدا کرد و نقش حضوری معلمان را کم‌رنگ ساخت.

۳- یادگیری مادام‌العمر (فرا رفتن از الگوی کلاس‌محور آموزش): یادگیری در سیستم آموزشی رسمی، به کلاس درس متکی است، البته ممکن است مقدار زیادی از آموزش در خانه یا جاهای دیگر، به صورت تکلیف، مشق شب یا آماده‌سازی برای امتحانات باشد ولی کلاس، همچنان مشخصه

کنند. بخش صنعت و تجارت، برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، مهم هستند؛ به‌گونه‌ای که می‌توانند به نیروی کار در سایر بخش‌ها نیز دانش و مهارت‌های لازم برای تصمیم‌گیری و انجام امور به شیوه پایدار را فرا دهند.

آموزش برای توسعه پایدار باید به دنبال هم‌افزایی با دیگر طرح‌های کلان جهانی؛ از جمله اهداف توسعه هزاره با محوریت کاهش فقر، برنامه آموزش برای همه که بر روی گسترش جهانی آموزش تأکید دارد و برنامه دهه بین‌المللی باسواد باشد؛ زیرا ایده مشترک همه آنها این است که آموزش، کلید توسعه پایدار است.

- توسعه برنامه‌های آموزشی مناسب: برنامه‌های ارائه شده توسط یونسکو برای معلمان، مربیان، نویسندگان کتب درسی و تصمیم‌سازان، نقشه‌راه‌های متعددی را در رابطه با آموزش سلامت، فرهنگ و مذهب، بومی‌سازی دانش، زنان، کشاورزی و گردشگری پایدار، ارائه می‌دهند.

- آموزش از طریق ارتباطات و فناوری اطلاعات: مراکز چندرسانه‌ای مورد حمایت یونسکو، رادیو و تلویزیون‌های محلی، اینترنت و سایر ابزارهای ارتباطی، هم وسیله آموزش هستند و هم می‌توانند به یافتن مشکلات جوامع، کمک کنند؛ برای مثال مرکز لومبینی^۲ در نپال، این اجازه را به معلمان می‌دهد که از راه دور، تدریس کنند و با بحث‌های عمومی، به ارتقای فرهنگی، انتقال اطلاعات به مقامات محلی و تقویت گردشگری پایدار، از طریق تربیت و آموزش جوانان به عنوان راهنمای گردشگری، کمک کنند.

- فراتر رفتن از آموزش‌های زیست‌محیطی و رسیدن به آموزش توسعه پایدار: بسیاری از کشورها، اقدامات و برنامه‌های مهمی را راجع به توسعه پایدار و

- تعهد به ترویج صلح، ثبات، دموکراسی و کمک به ایجاد جوامع عاری از فقر و محرومیت.

این چشم‌انداز از جهان، نگرشی آرمانی^۱ نیست بلکه ایده‌ای است که در جریان آموزش، به‌سوی آن حرکت خواهیم کرد. این حرکت، اهداف زیر را مد نظر دارد:

- تمرکز بر روی آموزش در طرح‌های توسعه پایدار
- ایجاد آگاهی عمومی در زمینه توسعه پایدار
- پوشش رسانه‌های منظم و مستمر مسائل مربوط به توسعه پایدار.

راهکارهای تحقق توسعه پایدار از طریق آموزش

آموزش به معنای کسب دانش، انتقال، به روز کردن و تولید آن، یکی از اهرم‌های اساسی توسعه پایدار است. بر این اساس، مهمترین راهکارهای تحقق توسعه پایدار از طریق آموزش عبارتند از:

- ارتقا و بهبود کیفیت آموزشی: آموزش عمومی باید بر روی به اشتراک‌گذاری دانش، مهارت‌ها، ارزش‌ها و دیدگاه‌ها، تمرکز کند تا از طریق یک فرایند یادگیری مادام‌العمر، شهروندان را به زندگی کردن به شیوه پایدار، تشویق و ترغیب کند.

- بازآموزی برنامه‌های آموزشی: باید اصلاح و تجدیدنظر در برنامه‌های آموزشی از مهدکودک تا دانشگاه، انجام بگیرد؛ به‌گونه‌ای که به‌صورت شفاف، بر روی توسعه دانش، مهارت و ارزش‌های مرتبط با توسعه پایدار، تأکید داشته باشد.

- ایجاد درک و آگاهی عمومی: تحقق اهداف توسعه پایدار، به آموزش گسترده در سطح جامعه و رسانه مسئول و متعهد، نیازمند است تا شهروندانی آگاه و فعال را تربیت کند.

- ارائه آموزش‌های عملی: همه بخش‌های نیروی کار می‌توانند به پایداری محلی، منطقه‌ای و ملی کمک

روند جهانی شدن، بهره‌گیری کنند و با اعمال نفوذ در روند مزبور، آن را در مسیر توسعه پایدار هدایت کنند (زاهدی، ۱۳۹۰).

توسعه پایدار، از کلیدواژه‌های قرن بیست و یکم است. در بند ۱۹ از سند پایانی کنفرانس Rio+20 که در سال ۲۰۱۲ برگزار شد، شرکت‌کنندگان، نگاه به آینده را این‌گونه ابراز می‌کنند: ما می‌دانیم که پس از بیست سال از کنفرانس انسان و توسعه ملل متحد در سال ۱۹۹۲، جهان، پستی و بلندی‌هایی را در مسیر پیشرفت داشته که شامل توسعه پایدار و ریشه‌کن کردن فقر نیز می‌باشد. ما بر ضرورت سرعت پیشرفت در اجرای تعهدات قبلی، تأکید می‌کنیم. همچنین ضرورت شتاب‌دهی به پیشرفت برای بستن شکاف‌های توسعه‌ای بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه و همچنین کسب و ایجاد فرصت‌هایی جهت دستیابی به توسعه پایدار از طریق رشد و تنوع اقتصادی، توسعه اجتماعی و حفاظت از محیط‌زیست را درک می‌کنیم. همچنین در بند ۲۰ و ۲۱ بیان می‌کنند: ما اذعان داریم که از سال ۱۹۹۲ پیشرفت امور، به اندازه کافی نبوده و موانعی در یکپارچه‌سازی ابعاد سه‌گانه توسعه پایدار وجود داشته که این موضوع با بحران‌های متعدد مالی، اقتصادی، غذایی و انرژی که توانایی همه کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه را در دستیابی به توسعه پایدار تهدید کرده، تشدید شده است. در این راستا، بسیار مهم است که ما از تعهداتمان نسبت به نتایج کنفرانس محیط‌زیست و توسعه ملل متحد، عدول ننماییم. ما عمیقاً، از اینکه هنوز یک نفر از هر پنج نفر در دنیا - بیش از یک میلیارد نفر - در فقر شدید به سر می‌برد و این که یک نفر از هر هفت نفر - ۱۴ درصد - دچار سوء تغذیه می‌باشند، در حالی که معضلات سلامت عمومی؛ شامل بیماری‌های همه‌گیر و مسری، تهدیدی فراگیر باقی مانده است، نگرانیم. در این خصوص، مباحث جاری در زمینه

جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری / حسین محمدپور زرنندی

توسعه پایدار شهری انجام داده‌اند؛ شناسایی و ارزیابی نتایج و انتشار اطلاعات می‌تواند به تسریع روند ادغام آموزش‌های جدید توسعه پایدار در طرح‌های کلان آموزشی، کمک کند.

- بسیج رسانه‌ای: رسانه‌ها، ابزاری قدرتمند برای ارتقای آگاهی، انعکاس و انتشار مبانی اصول و ارزش‌های توسعه پایدار هستند. ایجاد رسانه و اجازه دادن به آن برای انتقال اطلاعات، ضامن موفقیت برنامه‌های آموزش برای توسعه پایدار خواهد بود (UNESCO, 2010).

چشم‌انداز آینده آموزش توسعه پایدار شهری

(توسعه پایدار و جهانی شدن)

جهانی شدن، مجموعه‌ای از فرایندهای چند بعدی و پیچیده است که عرصه‌های متعددی؛ از جمله اقتصاد، ایدئولوژی، سیاست، فرهنگ و محیط‌زیست را در برمی‌گیرد (Gills, 2002). روند فعلی جهانی شدن برخلاف جهت مبانی و فلسفه اساسی توسعه پایدار، حرکت می‌کند. این روند نمی‌تواند تداوم داشته باشد؛ زیرا از یک سو فاقد چهره انسانی است و از سوی دیگر، مخرب محیط‌زیست و مغایر با هنجارهای پایداری می‌باشد.

عقلانی‌ترین دلیل برای جهانی شدن، توسعه پایدار است که هم‌زمان با توسعه اقتصادی و پیشرفت اجتماعی، بر ضرورت توجه به محیط‌زیست و حفظ منابع طبیعی نیز تأکید می‌کند. توسعه پایدار را می‌توان مدیریت روابط سیستم‌های انسانی و اکوسیستم‌های طبیعی با هدف استفاده پایدار از منابع، به منظور تأمین رفاه نسل‌های حال و آینده تعریف کرد. واقعیت‌ها حاکی از آن هستند که دخالت‌های نسنجیده بشر و استفاده افراطی از منابع طبیعی، نظم اکوسیستم را مختل کرده است. از این‌رو لازم است که کلیه کشورهای جهان، از فرصت‌ها و امکانات برآمده از

و گسترش یابد و ظرفیت‌های لازم برای توسعه سیاسی، هماهنگی و اثرات تجمعی فراهم شود. این برنامه همچنین با توجه به تجربیات دهه آموزش برای توسعه پایدار و مستندسازی درس‌ها و فرایندهای طی شده در این دهه بر این باور است که هم اکنون، ظرفیت لازم برای تغییر مقیاس و تحول عظیم در آموزش برای انطباق آن با جهان امروز فراهم است. بر مبنای مشورت اعضای یونسکو و تجربیات دهه پیش، پنج حیطه فعالیتی برای برنامه اقدام جهانی تعریف گردید که عبارتند از:

- تقویت آموزش در سیاست‌های توسعه پایدار و تقویت توسعه پایدار در سیاست‌های آموزش
- تغییر و تحول در محیط‌های آموزش و یادگیری
- ظرفیت‌سازی در بین مربیان و یادگیرندگان
- توانمندسازی جوانان
- تعریف و تسریع راه‌حل‌های پایدار در سطح محلی (UNESCO, 2014).

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در زمانی که اقتصاد شهرها بیش از پیش جهانی می‌شود و بخش خدمات، متنوع‌تر می‌شود، شغل‌ها، تخصصی‌تر می‌شوند و در نتیجه، نیاز به افزایش آگاهی‌ها برای ارتباط با جهان نوین، سرعت پیدا می‌کند، آموزش از طریق شکل‌دهی مشارکت بین سازمان‌های گوناگون خصوصی و عمومی، ساختار لازم برای پیشرفت را فراهم می‌نماید. شاخص‌های مربوط به آموزش؛ از جمله امید به تحصیل، کیفیت آموزش و آموزش در حین کار باید شامل آموزش رسمی و غیررسمی گردد. آموزش برای توسعه پایدار، گسترش و تقویت ظرفیت افراد، گروه‌ها، جوامع، سازمان‌ها و کشورها می‌باشد؛ به گونه‌ای که در انتخاب‌ها و در قضاوتشان، به نفع توسعه پایدار عمل کنند. این امر مستلزم آن است که همه مدارس و

امنیت انسانی را در مجمع عمومی، مورد توجه قرار می‌دهیم. ما اذعان داریم با توجه به این که جمعیت جهان تا سال ۲۰۵۰ بیش از ۹ میلیارد نفر پیش‌بینی می‌شود که حدود دو سوم آن در شهرها زندگی خواهند کرد، به ضرورت افزایش تلاش برای دستیابی به توسعه پایدار، به ویژه ریشه‌کن کردن فقر، گرسنگی و بیماری‌های قابل پیشگیری، توجه داریم (شفیع پور و صفار، ۱۳۹۱).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود بسیاری از معضلات پیش‌روی توسعه پایدار، کماکان باقی است؛ بنابراین آموزش برای توسعه پایدار نیز باید با نگاه به آینده، دنبال شود و به نظر می‌رسد نقطه آغاز آموزش برای توسعه پایدار در آینده باید عدالت باشد. هر کدام از اهداف آموزشی باید عدالت را محور قرار دهند. توسعه جهانی امروزی با ویژگی‌هایی مانند: نابرابری فزاینده در بسیاری از کشورها، افزایش نرخ بیکاری جوانان، آسیب‌پذیری کارگران و رشد و گسترش فقر در کشورهای متوسط، مشخص می‌شود. این موارد، محرومیت اجتماعی را تشدید و انسجام اجتماعی را تضعیف می‌کند؛ بنابراین باید با تمرکز بیشتر بر روی توسعه انسانی پایدار، عدالت و رشد فراگیر و آموزش، در محور دستور کار بین‌المللی توسعه بعد از سال ۲۰۱۵ قرار بگیرد. در همین راستا با توجه به ضرورت حفظ حرکت آموزش برای توسعه پایدار، اعضای یونسکو در کنفرانس جهانی ایچی-ناگویای^۱ ژاپن در سال ۲۰۱۴ که به مناسبت پایان دهه آموزش برای توسعه پایدار برگزار شده بود، برنامه اقدام جهانی (GAP) را مصوب کردند که فاز اول آن، برای یک دوره پنج ساله می‌باشد. برنامه اقدام جهانی می‌کوشد تا راهکارهایی را ارائه دهد که طبق آن، حمایت سیاسی از آموزش توسعه پایدار، حفظ

1- Aichi-Nagoya

2- Global Action Programme

دانشگاه‌ها، معلمان، محققان، پژوهشگران، مربیان آموزشی، دانش‌آموزان و دانشجویان، مدیران مدارس، والدین و کل جامعه، برای بحث در مورد اینکه بهترین و مستقیم‌ترین راه برای کمک به توسعه پایدار، کدام مسیر می‌باشد، آماده شوند. سیستم‌های آموزشی در تمام دنیا باید با نیازهای توسعه پایدار، انطباق داشته باشند. این امر در بخش ثروتمند و مرفه جهان که بیشترین ردپای اکولوژیکی را برجا می‌گذارند، بیشتر مورد نیاز است. شواهد نشان می‌دهند که آموزش عمومی به تنهایی کافی نیست؛ زیرا کشورهایی که آموزش نسبتاً بیشتری دارند تأثیر مخرب بیشتری بر روی این سیاره داشته‌اند. در این مقاله به بررسی نقش و جایگاه آموزش در توسعه پایدار پرداختیم و تلاش‌هایی که از جنبه مفهومی بر روی این موضوع انجام شده، بررسی گردید و اهتمام سازمان‌های بین‌المللی از جمله یونسکو، برای تثبیت و ترویج الگوهای آموزشی به منظور نیل به توسعه پایدار، از نظر گذرانده شد. نتایج تحلیلی نشان می‌دهند که امروزه، صورت‌بندی و تفهیم آموزش برای توسعه پایدار، توسط نهادهای بین‌المللی، به نحو مطلوبی انجام شده است اما از آنجا که به‌کارگیری این دستورها باید در فضای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشورهای مختلف نیز تنوع‌یافته شود، هنوز در بسیاری از کشورها به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه، آموزش‌ها و سیستم‌های آموزشی، در راستای توسعه پایدار و به‌خصوص پایداری شهری نمی‌باشند. نگاهی به فهرست شهرهای پایدار به‌خصوص پنج شهر اول جهان به لحاظ پایداری؛ از جمله مالمو در سوئد، کپنهاگ دانمارک، پورتلند در شمال غربی آمریکا، ونکوور کانادا و ریکویک ایسلند، نشان می‌دهد که همه این شهرها، در دنیای توسعه‌یافته قرار دارند، البته در این کشورها نیز شهرهای ناپایدار وجود دارد اما شهرهای کشورهای در حال توسعه به‌خصوص کلان‌شهرهای آنها کانون معضلات بزرگ و ناپایداری در

تمام ابعاد هستند. فقر، بیکاری، اسکان غیررسمی، نابرابری، آلودگی زیست‌محیطی، اقتصاد شکننده و غیررسمی، میزان بالای آسیب‌های اجتماعی؛ از جمله شاخص‌هایی هستند که در شهرهای بزرگ جهان روبه توسعه؛ از آمریکای لاتین گرفته تا آفریقای حاشیه صحرا و آسیا، به چشم می‌خورد و بر ناپایداری آنها دلالت دارند. بنابراین با این تفاسیر، توسعه پایدار و شهرهای پایدار در چشم‌انداز آتی، با محوریت کشورها و شهرهای دنیای در حال توسعه می‌باشد؛ بنابراین باید آموزش توسعه پایدار نیز بر روی این کشورها، تمرکز کند. درست به همین دلیل در بند ۲۳ بیانیه Rio+20 مطرح می‌شود که ما مجدداً، بر اهمیت حمایت از تلاش‌های کشورهای در حال توسعه، برای ریشه‌کنی فقر و ارتقای توانمندسازی قشر فقیر و عامه مردم در شرایط آسیب‌پذیری؛ از جمله برطرف کردن موانع برای ایجاد فرصت‌ها، ظرفیت‌سازی در تولید، توسعه کشاورزی پایدار و ارتقای شرایط کامل و مطلوب اشتغال که با سیاست‌های مؤثر اجتماعی شامل حمایت از طبقات اجتماعی، با توجه به دستیابی به اهداف بین‌المللی توافق شده توسعه که با اهداف توسعه هزاره تکمیل شده‌اند، تأکید می‌نماییم.

با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهاد می‌گردد:

- کشورها، ارزیابی دقیقی از دهه آموزش برای توسعه پایدار داشته باشند تا برنامه‌های خود را بر روی بنیان‌های ایجاد شده در این دهه، تدوین و اجرا کنند.
- ظرفیت یک کشور برای ایجاد سیستم‌های پایدار؛ از جمله شهرها، زیرساخت‌ها، تکنولوژی و غیره به گونه‌ای که کمترین تأثیر را بر اکوسیستم کره زمین داشته باشد، به نیروی انسانی با مهارت، متعهد، خلاق و با بهره‌وری بالا، بستگی دارد و در تربیت این نیروی انسانی، دوران کودکی، بسیار مهم و اساسی است. کشورهایی مانند ژاپن و سوئد حتی قبل از دهه آموزش

۷- منابع

ترنر، تام. (۱۳۷۶). شهر همچون چشم‌انداز؛ نگرشی فراتر از فرانوگرایی به طراحی و برنامه‌ریزی شهری، ترجمه فرشاد نوریان، تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ عارف‌نیا، خجسته؛ سحایی قیداری، حمدالله؛ فیروزنیا، قدیر؛ صادقلو، طاهره؛ دیانی، لیلیا؛ فتاحی، احدالله. (۱۳۸۹). راهبردهای توسعه آموزش توسعه پایدار در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا، ۸(۲۵).

زاهدی، شمس‌السادات. (۱۳۹۰). جهانی شدن و توسعه پایدار. فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی شدن، ۲(۳).

شفیع‌پور، مجید؛ صفار، نرگس. (۱۳۹۱). آینده‌ای که می‌خواهیم، دستاورد کنفرانس سازمان ملل متحد پیرامون توسعه پایدار، «ریو ۲۰۰۰».

شوماخر، ارنست فردریک. (۱۳۹۲). کوچک زیباست: اقتصاد با ابعاد انسانی. تهران: انتشارات سروش.

صادقی، زینب؛ محتشمی، رضا؛ میری، امیر؛ صادقی، سبحان. (۱۳۸۹). خلاقیت در آموزش عالی، گامی اساسی در جهت توسعه پایدار، مجله راهبردهای آموزش، ۳(۱).

عیوضی، محمد رحیم. (۱۳۸۵). انسان موضوع توسعه. خبرگزاری فارس.

فراستخواه، مقصود. (۱۳۷۸). آموزش، پژوهش و توسعه سرمایه انسانی در توسعه پایدار. مجله فرهنگ و تعاون، شماره ۱۵.

قرخلو، مهدی؛ حسینی، سیدهادی. (۱۳۸۵). شاخص‌های توسعه پایدار شهری. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۸. کارسون، راشل. (۱۳۵۸). بهار خاموش. ترجمه عبدالحسین وهاب‌زاده و همکاران، مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.

کوهن، گوئل. (۱۳۷۶). شاخص‌شناسی در توسعه پایدار، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.

برای توسعه پایدار، چارچوب‌های مدون و منظمی در قالب برنامه‌ریزی درسی برای کودکان، طراحی کردند که بسیار مؤثر بوده‌اند. بنابراین، آموزش‌های دوران کودکی باید در رأس برنامه‌های آموزشی توسعه پایدار قرار بگیرند.

- آموزش در دوران ابتدایی و راهنمایی نیز بسیار حائز اهمیت است. بر این اساس، بسیج آموزشی و به خدمت گرفتن تمام ظرفیت‌ها برای تحول در افکار، نگرش و زندگی این کودکان و نوجوانان، باید از طریق آموزش‌های با کیفیت، در قلب برنامه‌های آموزش توسعه پایدار قرار گیرد.

- سیستم‌های آموزشی، ضمن شناخت و صورت‌بندی عوامل و عناصر پایداری، با نهادهای متولی توسعه پایدار، همگرا شده و مقصدی مشترک را تعریف و تعیین کنند.

- تصمیم‌گیران و متولیان کلان سیاسی، فضای سازمانی مناسب و منابع مالی مکفی بیشتری را به منظور تعدیل و تغییر برنامه‌های آموزشی در راستای توسعه پایدار فراهم نمایند.

- به سطوح محلی، اجازه و ابتکار عمل برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های آموزشی برای توسعه پایدار منطبق با شرایط محلی داده شود.

- متخصصان و تصمیم‌گیران با آموزش مبحث پایداری، مردم را در تمام گروه‌های سنی، آماده پذیرش طرح‌های توسعه پایدار شهری کنند.

- مشارکت نهادهای شهری، متخصصان علوم شهری و مدیران و متولیان شهری با گروه‌های مختلف مردم، در بحث‌ها و موضوعات مرتبط با توسعه پایدار شهری، مورد توجه بیشتری قرار بگیرد.

- Dixon, Tim. (2011). *Sustainable Urban Development to 2050: Complex Transitions in the Built Environment of Cities*, Oxford Institute for Sustainable Development, Oxford Brookes University.
- Frazier, J.G. (1997). Sustainable Development: Modern elixir or sack deres? *Environmental conversation*, vol.24.
- Gills, Dong-Sook. (2002). *Economic globalization and women in Asia: Challenges and responses*, London, Routledge, UNESCAP.
- Hall, p., (1993). Toward sustainable, liveable and innovative cities for 21st century, *in proceeding of the third conference of the world capitals*, Tokyo, 22-28.
- Holm, Tove, Kaisu Sammalisto, Thomas S. Grindsted, Timo Vuorisalo. (2015). Process framework for identifying sustainability aspects in university curricula and integrating education for sustainable development, *Journal of Cleaner Production*.
- Hume, Therese., Barry, John. (2015). *Environmental Education and Education for Sustainable Development*, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition), Pages, 733-739.
- Montoya, José Martin. (2012). *Environmental education plan for sustainable development*. Brothers of the Christian Schools Via Aurelia 47600165 Rome, Italy.
- UNESCO. (2010). UN Decade of Education for Sustainable Development 2005-2014.
- UNESCO. (2012). Education for Sustainable Development in Action.
- UNESCO. (2014). Shaping the Future We Want, UN Decade of Education for Sustainable Development, Aichi-Nagoya.
- United Nations. (2014). *Building a more sustainable world through education*. <http://www.doe.ir/>.
- لقایی، حسنعلی؛ تیتکانلو، حمیده. (۱۳۷۸). مقدمه‌ای بر مفهوم توسعه شهری پایدار و نقش برنامه‌ریزی شهری. *نشریه هنرهای زیبا*، ۶(۰).
- محمدپور زرنندی، حسین؛ طباطبایی مزدآبادی، سید محسن (۱۳۹۱). تأثیر جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و مشارکت‌های مردمی بر توسعه پایدار شهر. *فصلنامه اقتصاد شهر*، شماره ۱۵، ۱۲-۲۴.
- مکنون، رضا؛ بینقی، مسعود. (۱۳۹۲). توسعه علم و توسعه پایدار: نگاهی به کنفرانس ریو +۲۰. جمعیت توسعه علم ایران.
- مک‌هارگ، ایان. (۱۳۸۹). *طراحی با طبیعت*. ترجمه غلامحسین وهاب زاده، مشهد: نشر جهاد دانشگاهی دانشگاه مشهد.
- موسایی، میثم؛ احمدزاده، مریم. (۱۳۸۸). آموزش توسعه‌ای و توسعه پایدار. فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۱۸.
- موسی کاظمی، سیدمهدی. (۱۳۷۸). *ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری، مورد شهر قم*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ویلر، اس. ام؛ بیتلی، تی. (۱۳۸۴). *نوشتارهایی درباره توسعه پایدار شهری*. ترجمه کیانوش ذاکر حقیقی، تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- Azeiteiro, Ulisses Miranda., Paula Bacelar-Nicolau, Fernando J.P. Caetano, Sandra Caeiro. (2014). Education for sustainable development through e-learning in higher education: experiences from Portugal, *Journal of Cleaner Production*.
- Baltic Sea Region. (2011). *Innovation and education for sustainable development*. Publisher: CBSS-Baltic21.
- Cebrián, Gisela., Marcus, Grace., Debra, Humphris. (2014). Academic staff engagement in education for sustainable development. *Journal of Cleaner Production*.
- Curwell, Steven., Deakin, Mark., Symes, Martin. (2006). *Sustainable Urban Development*. Volume 1.